

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

USING OF FORENSIC SCIENCE IN CRIMINAL PROCEDURE OF UKRAINE

Н. КУРАТКІНА

Kuratkina N.

*аспірантка, Академія адвокатури України,
(Науковий керівник – професор В. А. Колесник)*

Залучення осіб, що володіють спеціальними знаннями у кримінальному судочинстві зумовлене обставинами кожної конкретної справи, де є потреба у використанні певного роду знань, що виходять за межі побутових, загальнотеоретичних і забезпечують реалізацію сторонами кримінального провадження права на справедливе правосуддя. Правове регулювання досудового розслідування і судового провадження процесуальних дій, у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється Кримінальним Процесуальним Кодексом України (далі КПК) [1], яким передбачено, що учасниками кримінального провадження можуть бути особи, що володіють науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, такі як спеціаліст, експерт. Як стверджує В. Г. Гончаренко, застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні зумовлює розмежування їх у наукознавчому та процесуальному значеннях [2, 22]. У наукознавчому аспекті щодо розуміння сутності застосування спеціальних знань немає серед науковців єдиного підходу. Так, П. Д. Біленчук наголошує на тому, що спеціальні знання у кримінальному судочинстві використовуються шляхом залучення особи, що ними володіє та сприяє слідчому і суду у встановленні істини, у справі, у випадках і формах, встановлених законом [3, 78]. І. В. Гора зазначає, що часто в юридичній літературі осіб, які володіють спеціальними знаннями і залучають до кримінального процесу називають «обізнаними». Термін «обізнана

особа» не передбачений жодним процесуальним законодавством України, хоча і вживається в юридичній доктрині, щодо визначення особи, яка володіє спеціальними знаннями [4, 210].

Доцільно у науково-теоретичному аспекті, звернути увагу на пропонувану Г. К. Прокопанич класифікацію спеціальних знань, які залежно від доказового значення результатів їх виконання поділяються на процесуальні (використання спеціалістів у огляді документів, речей; використання спеціалістів у межах проведення судових експертиз, використання самим суддею наявних у нього спеціальних техніко-криміналістичних знань в ході його офіційної діяльності) та непроцесуальні форми (консультативна діяльність фахівців, виконання різноманітних доручень судді технічного характеру, неофіційна робота з доказами) [5, 266].

Процесуальне значення застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні та форми такого використання визначено у нормах КПК України. Разом з тим, законодавцем чітко розмежовано основні цілі, завдання, функціональні права і обов'язки, процесуальне значення результатів, одержаних у ході кримінального провадження при залученні спеціаліста чи експерта та їх відповідальність (ст.ст. 69 і 71 КПК України).

Зокрема, ч. 1 ст. 71 КПК України передбачає, що спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового

розслідування, і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може брати участь у слідчих діях, що матиме процесуальну форму, КПК також передбачено можливість консультування слідчого спеціалістом, проте надані консультації не нестинуть процесуальної форми.

Ще однією процесуальною формою залучення спеціальних знань у кримінальному провадженні, окрім спеціаліста, кримінальне процесуальне законодавство передбачає також і можливість залучення експерта. Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право, відповідно до Закону України «Про судову експертизу», на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Із зазначеного можна зробити висновок про наявність процесуальної відмінності між експертом і спеціалістом. О. Ю. Бутирін підкреслює відмінність в характері діяльності спеціаліста по відношенню до експерта, зазначаючи, що спеціаліст дає консультацію в усній або письмовій формі, виходячи з професійних знань, без проведення спеціальних досліджень, що призначаються ухвалою суду [6, 17]. Так, експерт надає відомості про проведені ним спеціальні дослідження і одержані результати за фактами, що мають науково-дослідницький характер. Спеціаліст сприяє у роботі з доказами, звертає увагу на окремі обставини і дає пояснення щодо спеціальних питань. Експерту ж доручається проведення дослідження певних явищ і надання висновку з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Адже, відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, висновок експерта є одним з процесуальних джерел доказів. З цих причин,

висновок експерта як процесуальне джерело доказів повинен відповідати усім визначеним законом вимогам належності, допустимості та оцінки доказів. Із даного питання Г. М. Пилипенко було виокремлено три можливих процесуальних рішення, що можуть бути винесені уповноваженою процесуальною особою щодо висновку експерта, як результату використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Такими рішеннями можуть бути: визнання висновку якісним, повним та обґрунтованим і наступне включення його до числа інших джерел доказів та використання при доведенні обставин справи; призначення додаткової експертизи, проведення якої доручається тому ж або іншому експертові, у випадках визнання експертизи не повною або не досить зрозумілою; призначення повторної експертизи у випадку визнання висновку необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи чи з інших причин викликає сумнів у його правильності або при призначенні і проведенні експертизи допущені істотні порушення кримінального процесуального закону тощо [7, 144]. Спеціаліст як особа, що володіє спеціальними знаннями у кримінальному провадженні, теж формує свої висновки. Проте вони мають консультативний характер і не є процесуальним джерелом доказів. Разом з тим, їх висновки за своєю сутністю відрізняються від інших засобів доказування. Спільною їх рисою в цьому аспекті є те, що висновок експерта і висновок спеціаліста надаються особами, що володіють спеціальними знаннями та навичками, і залучаються у встановленому кримінальним процесуальним законодавством порядку до кримінального провадження, і не є зацікавленими у вирішенні справи.

Консультації, надані спеціалістом можуть бути використані на етапі досудового розслідування при формулюванні запитань експерту. Разом з тим, експерт має право у висновок експертизи викладати виявлені ним в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального

провадження і у тому випадку, якщо з приводу цих даних йому не були поставлені запитання. Пояснення і заяви спеціаліста відрізняються від висновку експерта чи його пояснень за їх процесуальною сутністю. Тобто, відомості та письмові пояснення спеціаліста, залученого до кримінального провадження, що надані ним, не слід розглядати як джерело доказів відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України.

Наведене дає підстави для висновку про те, що основними правовим підґрунтям застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні є КПК України, де передбачено такі форми використання спеціальних знань: процесуальна форма куди входить призначення експертизи, допит експерта, участь спеціаліста в проведенні слідчої дії та форма не процесуальна використання спеціальних знань, куди входить

консультативна допомога спеціаліста, експерта, надання довідкової інформації тощо. Серед визначених у кримінальному процесуальному законодавстві двох форм застосування спеціальних знань основною формою є проведення судової експертизи, тобто залучення експерта. Вагоме значення доцільності застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні підтверджується і позицією законодавця щодо віднесення до процесуальних джерел доказів, як висновку експерта, так і його показань.

Застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні є одним із засобів забезпечення повноти доказів з метою встановлення істини у справі та захисту осіб, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, а також задля охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України* : Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
2. *Гончаренко В. Г.* Спеціальні знання : генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні / В. Г. Гончаренко, В. В. Курдюков, К. В. Легких // Вісник Академії адвокатури. – 2007. – Вип. 9. – С. 22–32.
3. *Біленчук П. Д.* Криміналістика в питаннях і відповідях : посібник / П. Д. Біленчук. – К. : Паливода А. В. [вид.]. – 2011. – 184 с.
4. *Гора І. В.* Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України / І. В. Гора // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України. – 2013. – № 1. – С. 209–213.
5. *Прокопанич Г. К.* Використання спеціальних знань в кримінальному, цивільному та господарському процесі України / Г. К. Прокопанич // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – Том 26 (65). – 2013. – № 1. – С. 266–271. – (Серия «Юридические науки»).
6. *Бутырин А. Ю.* Теория и практика судебной строительно-технической экспертизы / А. Ю. Бутырин. – М. : Городец, 2006. – 544 с.
7. *Пилипенко Г. М.* Криміналістичні проблеми отримання порівняльних зразків для експертного дослідження / Г. М. Пилипенко // Наше право. – № 7. – 20013. – С. 143–147.